

Taluskriisin globaalit ratkaisut

– mitä Suomen tulee tehdä?

Taluskriisi vaikuttaa kipeimmin köyhimpien maiden ja ihmisten arkeen. Esimerkiksi nälkäongelma pahenee ja yhä useampi lapsi menehtyy ennen 1-vuotissyntymäpäiviään.

Noin sadan kehitysmaan yhteenlaskettu rahoitusvaje voi pahimmassa tapauksessa kohota jopa 1000 miljardiin dollariin. Jos taluskriisi pitkittyy, on tuloksena paheneva velkakierre yhä useammalle kehitysmaalle.

Taluskriisin ratkaisuihin päätettäessä on jätetty syrjään maailman 49 köyhimmän maan ryhmä – ja

samalla yli 750 miljoonaa ihmistä. Teollisuusmaista lähteneen taluskriisin tehdessä maailmanlaajuisia tuhoa köyhien maiden kiinnostus huomioida rikkaiden maiden vaatimuksia heikkenee. Tilanne uhkaa esimerkiksi ilmasto- ja kauppaneuvotteluja.

Maailma tarvitsee vakaata ja läpinäkyvää rahoitusjärjestelmää. Tästä syystä G20-kokouksessa ja muilla kansainvälisillä foorumeilla päätettyjen uudistusten käsittelyä on jatkettava erityisesti YK:n piirissä.

SUOMEN TULEE

- ▶ ajaa laittomiin rahavirtoihin puuttumista ja valuuttanvaihtoveroa kansainvälisillä foorumeilla
- ▶ pitää aiheita esillä myös yli 50 maan Leading Group on Solidarity Levies to Fund Development -ryhmässä ja liittyä täysjäseneksi sen alaiseen laittomia rahavirtoja käsittelevään työryhmään.
- ▶ ajaa kehitysmaiden kaipaamia ratkaisuja velkaongelmaan sekä kauppa- ja rahoituspolitiikkaan.

Tämän raportin kirjoittamiseen ja toimittamiseen ovat osallistuneet

Matti Ylönen
Tytti Nahi
Pasi Nokelainen
Esa Salminen
Rene Hooker
Toni Sandell
Warangkana Rattanarat

KEPAN AJANKOHTAISKATSAUKSET 3

ISSN 1797-9412

ISBN 978-952-200-121-4 (PDF)

ISBN 978-952-200-107-8 (NID.)

TAITTO: AAPELI LAHTINEN

KEHITYSYHTEISTYÖN PALVELUKESKUS KEPA

TÖÖLÖNTORINKATU 2 A
00260 HELSINKI, FINLAND

TEL +358-9-584-233
FAX+358-9-584-23-200
INFO@KEPA.FI
WWW.KEPA.FI

TUETTU ULKOMINISTERIÖN KEHITYSYHTEISTYÖVAROIN.

Sisällys

Yhteenveto 4

Miten kriisi näkyy kehitysmaissa? 5

Vientitulojen väheneminen vie velkakriisiin 5

Kehitysapu ja rahalähetykset supistuvat 6

Laatikko: Rahoituslaitosten haitalliset lainaehdot 7

Talouskriisi tappaa lapsia 8

Laatikko: Kriisin vaikutukset Nicaraguassa ja Mosambikissa 9

Ilmastösopu karkaa kauemmas 9

Täsmäratkaisuja talousongelmiin 10

Avoimuutta pääomavirtoihin 10

Laatikko: G20-kokous jätti paljon avoimeksi 11

Vakautta valuutanvaihtoverolla 12

Laatikko: Veroparatiisien musta lista ei riitä 13

Rahoitusmarkkinoiden säätely kuntoon 13

Yhteen veto

Talouskriisi vaikuttaa kipeimmin köyhimpien maiden ja ihmisten arkeen. Ruokakriisin seurauksena maailman köyhimmät maat kohtaavat globaalin taantuman jo valmiiksi hyvin haavoittuvina. Eniten kärsivät heikoimmassa asemassa olevat ryhmät kuten naiset ja lapset. Esimerkiksi yhä useampi lapsi menehtyy ennen 1-vuotissyntymäpäiviään ja aliravitsemus lisääntyy.

Huhtikuun alun **G20-kokouksen rahoituslupaukset kehitysmaille jäivät pieniksi ja monien tärkeiden rakenteellisten uudistuksen tulevaisuus on auki**. Kaikista köyhimmille maille on G20-lupausten pohjalta odotettavissa vuonna 2009 korkeintaan 12 miljardia dollaria uutta rahoitusta. Tästä iso osa on lainaa. Kokonaisuudessaan G20-kokous lupasi köyhimmille kehitysmaille korkeintaan 20 miljardia dollaria kriisiapua.¹ Vertailun vuoksi: esimerkiksi Bank of American pelastusohjelman hinnaksi tuli 142 miljardia dollaria ja Citigroup-pankin pelastamiseen kului 280 miljardia.²

Samaan aikaan **kehitysmaiden yhteenlaskettu rahoitusvaje nousee tänä vuonna ainakin 216 miljardiin dollariin**. Jos rakenteellisia uudistuksia ei saada etenemään, voi vaje pahimmassa tapauksessa kohota jopa 1000 miljardiin.³ Akuutti velkakriisi uhkaa, eikä G20-kokous antanut työkaluja sen ratkaisuun. Muiltakaan kansainvälisiltä foorumeilta ei näitä ratkaisuja ole tähän mennessä löytynyt.

Suomen tulee asettaa selvät tavoitteet talouskriisiin vastaamiseen myös kansainvälisellä tasolla. Tärkeimmät aloitteet ovat hätärahoituksen lisäksi puuttuminen veroparatiiseihin sekä markkinoita säätelevän valuutanvaihtoveron käyttöönotto. Molemmat toimet auttaisivat vakauttamaan maailmantaloutta ja antaisivat kehitysmaille mahdollisuuden nousta omin avuin köyhyydestä. Tavoitteita tulee ajaa muun muassa YK:n ja rahoituslaitosten kautta sekä uusia rahoituslähteitä pohtivassa yli 50 maan ryhmässä.

Kehitysmaiden rajulla ylivelkaantumisella voi olla haitallisia vaikutuksia koko maailman-

taloudelle, kun köyhien maiden valuutat heikkenevät ja niiden kyky suojautua valuuttakeinottelijoiden hyökkäyksiä vastaan katoaa. Jos tilanteeseen ei puututa ajoissa, luodaan nyt pohjaa seuraavalle rahoitusmarkkinakriisille.

Esimerkiksi Aasian talouskriisissä vuonna 1997 hyökkäykset Thaimaan valuuttaa bahtia vastaan johtivat paikallisena alkaneen kriisin leviämiseen nopeasti maasta toiseen. Kriisistä kärsivät lopulta myös Eurooppa ja Yhdysvallat.

Teollisuusmaista lähteneen talouskriisin tehdessä maailmanlaajuista tuhoa köyhien maiden kiinnostus huomioida rikkaiden maiden vaatimuksia heikkenee. Tilanne uhkaa esimerkiksi ilmasto- ja kauppaneuvotteluja ja näkyy jo nyt selvästi talouskriisineuvottelujen ilmapiiressä.

Epäluottamus rikkaiden maiden tarkoitusta kohtaan oli aistittavissa jo ennen kriisiä, kun monet nousevat kehitysmaat pyrkivät vähentämään riippuvuuttaan Euroopan ja Yhdysvaltojen ohjaamista talousjärjestöistä erityisesti Latalaisessa Amerikassa. Kriisin ratkaisusta päättäminen G20-ryhmässä ilman avointa ja tasapuolista valmistelua ruokkii luottamuspulaa.

Suursijoittaja George Soros totesikin *Financial Times* -lehdessä että **”jos reuna-alueiden taloudet päästetään romahtamaan, joutuvat kärsijöiksi myös teollisuusmaat”**.⁴

Maailma tarvitsee vakaata ja läpinäkyvää rahoitusjärjestelmää. Tästä **syystä G20-kokouksessa päätettyjen uudistusten käsittelyä on jatkettava YK:ssa**. Vain näin voidaan rakentaa aidosti globaalia tukea tarvittaville uudistuksille ja estää uusien riskien kasaantuminen.

¹ Eurodad 2009: "Crisis response funding for impoverished countries: Fresh and unconditional money required", 14.4.2009

² <http://www.propublica.org/special/government-bailouts>

³ IMF 2009: "The implications of the global financial crisis for low-income countries", Maaliskuu 2009 sekä Ban Ki-Moon 2009: kirje *Financial Times* -lehdelle 20.3.2009, <http://media.ft.com/cms/1f749b5e-194c-11de-9d34-0000779fd2ac.pdf>

⁴ *Financial Times* 2009: "Peripheral care should be the central concern", George Soros, 22.3.2009

Miten kriisi näkyy kehitysmaissa?

Vielä viime vuoden lopulla uskottiin laajalti, että kehitysmaat voisivat selvitä taluskriisistä vähin vahingoin johtuen niiden muita maita heikommista kytköksistä globaaleihin rahoitusmarkkinoihin. **Keväällä 2009 yhä useampi tutkimus viittaa kuitenkin siihen, että suurimmat inhimilliset kärsimykset koetaan juuri kehitysmaissa.**

Taluskriisi sisältää kaksi ulottuvuutta: rahoitusmarkkinakriisin sekä sen seurauksena syntyneen talouden taantumana. Paikoin jo täysmittaiseksi lamaksi muuttunut taantuma koskettaa kaikkia kehitysmaita, aivan erityisesti vientiriippuvaisia maita, jotka eivät voi korvata ulkomaankaupan tyrehtymistä kotimaisella kysynnällä.

Rahoitusmarkkinakriisi puolestaan iskee pahiten maihin, joissa ulkomaisella rahoituksella ja investoinneilla on merkittävä rooli ja joissa rahoitusmarkkinat on vapautettu nopeasti. Etelä-Afrikka on ääriesimerkki liian nopeasta vapauttamisesta, mutta myös Brasilian tilanne on vaikea.⁵

Todennäköisesti parhaiten pärjäävät suuret kehitysmaat, jotka kykenevät hankkimaan rahoitusta ja investointeja kotimarkkinoilta, joiden talous ei ole yhden hyödykkeen varassa ja jotka pystyvät suojelemaan talouttaan. Näihin kuuluvat erityisesti Kiina ja Intia. Nämäkin maat eivät tosin ole immuuneja kriisille, vaikka vielä syksyllä 2008 yleisesti ajateltiin niin.

Kiinan talouden haavoittuvuutta vähentävät myös suuret, yli 2000 miljardin dollarin valuuttavarannot. Toisessa ääripäässä on Malawi, jonka valuuttavarannot ovat vain 217 miljoonaa dollaria.⁶

Valuuttavarantoja on täytynyt koota osin siksi, että maat pystyisivät suojautumaan valuuttakeinottelua vastaan. Taustalla kummittelevat monen maan kohdalla kokemukset Aasian 1990-luvun lopun taluskriisistä. Belgian, Ranskan ja monen muun maan ajama valuuttavaihtovero vähentäisi tarvetta suurten valuuttavarantojen ylläpitoon keinottelun varalta ja toisi samalla vakautta markkinoille.

5 Actionaid 2009: "Where does it hurt? The impact of the financial crisis on developing countries", http://www.actionaid.org.uk/_content/documents/Where%20does%20it%20hurt%20final.pdf

6 CIA World Factbook, päivitetty 23.4.2009

Yleensä maailmantalouden kasvun hidastuminen esimerkiksi prosentilla on Kansainvälisen valuuttarahaston IMF:n mukaan johtanut puolen prosentin pudotukseen Saharan eteläpuolisessa Afrikassa. Tällä kertaa lasku voi IMF:n mukaan olla jyrkempi.⁷

Vientitulojen väheneminen vie velkakriisiin

Arviot Afrikan vientitulojen romahduksesta vaihtelevat, mutta ovat olleet kasvavia. Huhtikuussa 2009 arvioitiin että tulot voivat tippua tämän vuoden aikana jopa 40 prosentilla.⁸ Maa-kohtaiset vaihtelut ovat suuria: Nigerian vientitulojen arvioidaan tippuvan vuosien 2007 ja 2009 välillä 25 prosenttia, Ugandan 10 prosenttia.⁹ Dramaattisin lasku tapahtuu maissa, jotka ovat voimakkaimmin riippuvaisia viennistä. Suuret muutokset koskevat erityisesti Kaakkois-Aasiaa ja Latinalaista Amerikkaa.¹⁰

Globaali taantuma vähentää investointeja kehitysmaihin. Kansainvälisiä rahavirtoja seuraavan Institute for International Finance -järjestön arvion mukaan yksityiset pääomavirrat kehittyville markkinoille puolittuivat jo viime vuonna 467 miljardiin dollariin.¹¹

Ruonan maailmanmarkkinahinnat ovat laskeneet, mutta lasku ei ole ainakaan toistaiseksi näkynyt kehitysmaiden köyhien ruokakorin hinnassa. YK:n elintarvike- ja maatalousjärjestön FAO:n laatima hintaindeksi osoitti maaliskuussa 2009, että kehitysmaissa laskua on tapahtunut vain vähän tai ei ollenkaan.¹² **Monet kehitysmaat joutuvat siis kohtaamaan taluskriisin jo valmiiksi ruokakriisin ja muiden ongelmien heikentäminä.**

Muiden raaka-aineiden hinnat ovat romahdaneet suunnilleen samalle tasolle, jolla ne olivat

7 IMF 2009: "Impact of the Global Financial Crisis on Sub-Saharan Africa", IMF African Department

8 Ali, Sihmelse 2009: "Impact of the Financial Crisis on Africa", *International Economic Bulletin*, Huhtikuu 2009, Carnegie Endowment for International Peace

9 Actionaid 2009: "Where does it hurt? The impact of the financial crisis on developing countries"

10 IMF 2009: "Advanced Economies to Contract Sharply in 09, Upturn Next Year-IMF", *IMF Survey Online*, 19.3.2009, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2009/NE-W031909A.htm>

11 Institute for International Finance 2009: "Capital Flows to Emerging Market Economies", 27. tammikuuta 2009, <http://www.iif.com/download.php?id=+130eNm7tXk=>

12 FAO 2009: "New FAO database confirms that domestic prices in developing countries remain very high", <http://www.fao.org/docrep/011/ai481e/ai481e05b.htm>

ennen vuonna 2007 alkanutta rajua nousua. Esimerkiksi öljyn halventuminen lievittää hieman talousahdinkoa maissa, jotka ovat riippuvaisia sen tuonnista.

Toisaalta perushyödykkeiden hintojen pudotus iskee maihin, jotka ovat riippuvaisia hyödykkeiden viennistä. Ahdinkoa syventää monissa kehitysmaissa taloudellisen perustan rakentuminen yhden toimialan kuten öljy- tai kaivosteollisuuden varaan.

Esimerkiksi Sambian kaivosten 30 000 työntekijästä jo lähes kolmasosa on joutunut työttömäksi talouskriisiin ja kuparin hinnan puoliintumisen seurauksena. Myös välilliset seuraukset ovat vakavia, kun kaivosten alihankkijoilta ja muilta teollisuudenalaan kytköksissä olevilta yrityksiltä katoavat asiakkaat. Kambodzan tekstiiliteollisuudesta on irtisanottu muutamien kuukauden aikana 51 000 työntekijää.¹³

Kriisi kurittaa kansainvälisen matkailun vähetessä myös turismista riippuvaisia maita, kuten monia pieniä saarivaltioita. Esimerkiksi Mauritiusella on jo huomattu hotelliyöpymisten väheneminen.¹⁴ Myös Mosambikissa, jossa turismi on voimakkaasti kasvava sektori, on toimiala alkanut pienentyä maan syrjäisimmillä seuduilla. Alueiden matkailuelinkeino on pääasiassa eurooppalaisten turistien varassa. Maan pohjoisosassa sijaitsevassa Cabo Delgadon provinssissa vieraili 31 prosenttia vähemmän matkailijoita vuonna 2008 kuin edellisvuonna. Yli 40 000 mosambikilaista on töissä matkailualalla.¹⁵

Pienenevät tulot johtavat rahoitusvajeeseen, jota paikataan leikkauksilla ja velalla. Ongelmana kuitenkin on lainansaannin kallistuminen ja osin myös vaikeutuminen. Suomikin joutuu maksamaan korkeampaa hintaa ulkomaisesta rahoituksesta, mutta kehitysmaiden tilanne on vielä huomattavasti tukalampi. Yhteensä maailman rahoitusmarkkinat ovat kevääseen 2009 mennessä pienentyneet jo 50 tuhannella miljardilla (eli 50 biljoonalla) dollarilla.¹⁶

Tilannetta vaikeuttavat rahoituksen kana-voituminen erityisesti vähäriskisiin sijoituskoh-teisiin sekä teollisuusmaiden tarve rahoittaa

omia elvytyspakettejaan velkarahalla. Monen kehitysmaan ainoaksi vaihtoehdoksi jää rahoituksen pyytäminen kansainvälisiltä rahoituslaitoksilta Maailmanpankilta tai Kansainväliseltä valuuttarahastolta IMF:ltä.

Maailmanpankki on luokitellut 43 maata erityisen haavoittuviksi talouskriisissä. Näistä maista 38 olisi tarvinnut velkahelpotuksia edes kansalaistensa perustarpeiden tyydyttämiseksi jo ennen kriisiä. Esimerkiksi Sambian velan suhde vientituloihin voi saavuttaa kuparin hinnan tippumisen vuoksi kohta 300 prosenttia. Tämä on kaksi kertaa korkeampi kuin taso, jota Maailmanpankki pitää kestäväenä maan taloudelle. Sambia kävi jo kerran läpi velkahelpotusohjelman.¹⁷

Tärkeä talouskriisikokouksista riippumaton ensiaputoimi olisi kasvattaa budjettituen käyttöä kehitysyhteistyössä. Maailmanpankin mukaan kehitysmaiden kyky huolehtia kaikkein köyhimmistä riippuu vahvasti avunantajien budjettituesta, kun maiden vero- ja vientitulot laskevat nopeasti. ”Positiivista on, että lähes 75 prosentilla kehitysmaista on budjettituen kasvattamisen edellyttämää institutionaalista kapasiteettia”, arvioi pankki maaliskuussa 2009.¹⁸ Myös EU:n komissio suositti huhtikuussa 2009 voimakkaasti budjettituen lisäämistä. Suomen nykyinen hallitus on vähentänyt budjettituen käyttöä.

Kehitysapu ja rahalähetykset supistuvat

Talouskriisin vaikutuksia kehitysyhteistyömäärärahoihin ei ole vielä kunnolla nähty. Vaikka kehitysyhteistyömäärärahat ovat kokonaisuudessaan kasvaneet viime vuosina, ovat monet maat jääneet jälkeen sitoumuksistaan jo ennen kriisin puhkeamista. Euroopassa ainakin Irlanti, Italia, Viro, Latvia, Bulgaria, Malta, Tsekki, Puola ja Unkari ovat äskettäin ilmoittaneet vähentävänsä määrärahoja.

Kriisien aikana apua tarvittaisiin huomattavasti normaalia enemmän. Jos kehitysyhteistyömäärärahoja lasketaan, uhkaa avusta tulla suhdanteita kärjistävää, kun sen tulisi pehmentää niitä.¹⁹

¹³ Overseas Development Institute 2009: ”The Global Financial Crisis and Developing Countries”

¹⁴ UNU WIDER 2009: ”The Financial Crisis of 2008 and the Developing Countries”, Wim Naudé, Discussion Paper No. 2009/01

¹⁵ AIM News 6.2.2009 & 16.4.2009

¹⁶ Loser, Claudio M. 2009: ”Global Financial Turmoil and Emerging Market Economies: Major Contagion and a Shocking Loss of Wealth, Emerging Markets Forum, <http://www.emergingmarketsforum.org/papers/pdf/2009%20EMF%20LatAm%20Loser%20Financial%20Turmoil.pdf>

¹⁷ Jubilee Debt Campaign 2009: ”A New Debt Crisis? Assessing the Impact of the Financial Crisis on Developing Countries”

¹⁸ Maailmanpankki 2009: ”Swimming Against the Tide: How Developing Countries are Coping with the Global Crisis”, <http://siteresources.worldbank.org/NEWS/Resources/swimmingagainstthetide-march2009.pdf>

¹⁹ Holmqvist, Göran 2009: ”Impact of the Financial Crisis on Africa”, Nordisk Afrikainstitutet 4.5.2009

Rahoituslaitosten haitalliset lainaehdot

Kansainvälisten rahoituslaitosten lainaehtoja ja päätöksentekorakenteita tulisi uudistaa merkittävästi osana talouskriisiin vastaamista. Uudistamistarvetta lisää se, että erityisesti IMF on tehnyt ”comebackin” kriisin myötä.

Rahoituslaitosten lainojen mukana tulee kehitysmaiden talouspolitiikkaa rajaavia ehtoja. Suuri osa niistä on todettu haitallisiksi myös Kansainvälisen valuuttarahasto IMF:n sisäisen tutkimusyksikön omissa arvioissa.²⁰ Ehdossa voidaan edellyttää esimerkiksi rahoitusmarkkinoiden vapauttamista ja nopeaa yksityistämistä.

Hallinnon kosmeettiset uudistusyrietykset

IMF:n omassa arvioissa on todettu, että ”suurin osa empiirisestä tutkimuksesta ei ole löytänyt pitävää todistusaineistoa pääomamarkkinoiden vapauttamisen tuoman talouskasvun tueksi”.²¹ Valuuttarahasto päättikin vähentää talouspolitiikan sanelua toukokuusta 2009 lähtien, mutta ei luopunut ehdoista kokonaan. Vasta käytäntö näyttää, väheneekö ehtojen määrä. Aiemmin tänä vuonna IMF on vaatinut kriisilainojensa vastineeksi yhtä tiukkoja talouskuureja kuin aiemminkin.

IMF:n ja Maailmanpankin päätöksentekorakenne pohjautuu toisen maailmansodan jälkeiseen tilanteeseen ja on kehitysmaiden kannalta epäoikeudenmukainen. Tähänastiset uudistukset päätöksentekojärjestelmiin ovat jääneet kosmeettisiksi. Osa G20-maista, kuten Kiina, Intia, Meksiko ja Brasilia, ovat ajaneet uudistusten nopeuttamista.²²

Rahoituslaitoksilla on keskeinen rooli myös kehitysmaiden velkaongelmassa. Tärkein työkalu velkaongelmaan puuttumiseksi olisi puolueeton kansainvälinen velkasovittelu-mekanismi. Sen avulla voitaisiin käsitellä puolueettomasti velkojen oikeutusta ja vaatia mitätöintiä veloille, jotka on myönnetty esimerkiksi lainanantajamaan oman viestiteollisuuden tukemiseen tai diktaattoreille. Nykyisin IMF ja Maailmanpankki toimivat samaan aikaan sekä velkojina että sovittelijoina.²³

Rahoituslaitosten kevätkokoukset huhtikuun lopussa 2009 olivat eripuraisia eivätkä G20-kokouksessa paria viikkoa aikaisemmin alustavasti sovitut päätöksentekouudistukset juurikaan edenneet. IMF:n kevätkokouksen loppulausumassa todettiin vain tarve ”saattaa päätökseen äänivaltauudistus vuoteen 2011 mennessä”.²⁴ Tähän mennessä sovitut uudistukset ovat olleet pieniä, kuten oheisesta taulukosta näkyy. Köyhimmät maat eivät näillä näkymin tule hyötymään uudistuksista.

IMF:n nykyiset ja tulevat äänivaltasuhteet kymmenen maan kohdalla (prosenttiosuus kokonaisäänimäärästä)

	Nyt	Ehdotettu
USA	16,77	16,73
Japani	6,02	6,23
Iso-Britannia	4,86	4,29
Ranska	4,86	4,29
Kiina	3,66	3,81
Venäjä	2,69	2,39
Belgia	2,09	1,86
Intia	1,89	2,34
Etelä-Korea	1,38	1,36
Brasilia	1,38	1,72

Lähde: The Economist 8.4.2009: ”The IMF — Mission: Possible”

20 IMF Independent Evaluation Office 2007: ”An IEO Evaluation of Structural Conditionality in IMF-Supported Programs”, http://www.iew-imf.org/eval/complete/eval_01032008.html

21 IMF 2006: ”Financial globalisation: a reappraisal”, Kose, Prasad, Rogoff and Wei, IMF working paper WP/06/189, 2006

22 Financial Times 2009: ”Lack of funds hits IMF in east Europe”, 23.2.2009

23 Eskelinen, Teppo 2008: ”Kansainvälinen velkasovittelu: analyysi eri toteutustavoista”, Kepan taustaselvitykset n. 24

24 Eurodad 2009: ”Finance ministers in Washington fail to deliver on G20 promises”, 27 April 2009

Monissa kehitysmaissa siirtolaisten rahalähetykset ovat olleet kehitysyhteistyötä tärkeämpi tulonlähde, ja niiden kokonaismäärä on ollut jopa kaksi kertaa suurempi kuin yhteenlaskettu kehitysapu.²⁵

Siirtolaisten rahalähetyksen pieneneminen on jo iskenyt Saharan eteläpuoliseen Afrikkaan, jossa niiden määrä on laskenut ensimmäisen kerran vuoden 1995 jälkeen.²⁶ Tänä vuonna ilmiö voimistuu Maailmanpankin mukaan erityisesti Kaakkois-Aasiassa.²⁷ Maailmanlaajuisesti siirtolaisten rahalähetykset tulevat supistumaan Maailmanpankin pääjohtajan Robert Zoellickin mukaan vähintään viidellä prosentilla vuoden 2009 aikana.²⁸

Siirtolaisten rahavirroilla on aiemmin ollut elvyttävä vaikutus. Ulkomailla asuvat sukulaiset ja ystävät ovat kasvattaneet rahalähetyksiä, kun heidän kotimaansa on ajautunut talouskriisiin.

Mekanismi ei enää toimi, koska taantuma on nyt globaali. **Lama rikkaissa maissa rokottaa helposti epätyypillisissä työsuhteissa olevia siirtolaisia, jotka irtisanotaan usein ensimmäisinä eikä heillä enää ole rahaa lähetettäväksi kotiin.**

Taluskriisi tappaa lapsia

Kansainvälinen työjärjestö ILO ennustaa, että vuoden 2009 lopussa 40–50 prosenttia maailman ihmisistä ”elää” alle kahdella dollarilla päivässä eli köyhyysrajan alapuolella. Työttömien määrä voi kasvaa globaalisti 51 miljoonalla 230 miljoonaan vuoden loppuun mennessä.²⁹

Työttömyys ja muut kriisin lieveilmiöt sysäivät köyhyyteen erityisesti kaikista haavoittuvimpia ryhmiä. YK:n kauppaja kehityskonferenssin UNCTADin pääsihteri Supachai Panitchpakdi arvioi maaliskuussa, että **miesvaltaisilta rahoitusvakuutus- ja rakennusaloilta alkanut kriisi**

leviää nyt naisvaltaisille aloille. Irtisanomiset kohdistuvat huonoimmin palkattuihin ja lyhytkestoissa työsuhteissa oleviin työntekijöihin, joista suuri osa on naisia.³⁰

Naisten lisäksi kärsivät lapset. Maailmanpankin ekonomistit ovat arvioineet, että nykyinen kriisi johtaa lapsikuolleisuuden kasvuun: **vuodessa vähintään 200 000 lasta enemmän kuolee ennen 1-vuotissyntymäpäiväänsä, pahimmissa tapauksessa luku on 700 000.**³¹

Naisten, lasten, vammaisten ja alkuperäisväestöjen aseman parantaminen on valittu Suomen kehityspolitiikan läpileikkaavaksi teemaksi. Linjauksen toteuttaminen myös käytännössä olisi erittäin ajankohtaista. Vastaavasti aktiivinen ratkaisujen ajaminen talouskriisiin parantaisi haavoittuvimpien ryhmien asemaa.

Heikoimmassa asemassa oleville suunnattujen tukitoimien tärkeys on huomattu eri puolilla maailmaa. Esimerkiksi Vietnam ilmoitti kriisin seurauksena kuuden miljardin dollarin elvytyspaketista, joka investoidaan erityisesti kouluihin, sairaaloihin, maaseudun infrastruktuuriin ja kotien rakentamiseen. Lisäksi rahaa käytetään kulutuksen ja tuotannon tukemiseen. Thaimaassa viedään käytäntöön 3,3 miljardin dollarin tukipakettia sosiaaliturvaan, koulutukseen, työllisyyden tukemiseen ja matalakorkoisin lainoihin maanviljelijöille.³²

Kaikkein köyhimmillä mailla ei ole elvytyspaketteihin varaa. **Maailmanpankki suosittaa, että kehitysyhteistyötä tulee kriisin seurauksena suunnata erityisesti kaikkein köyhimmistä huolehtimiseen.** Tärkeimmät työkalut tähän ovat pankin mukaan sosiaalialan hankkeiden lisääminen, sosiaalisten turvaverkkojen laajentaminen sekä talouskasvulle tärkeästä infrastruktuurista huolehtiminen.³³

Jos köyhyyskriisi kärjistyy, kärjistyvät myös sen lieveilmiöt. Siirtolaisvirtojen kasvu on konkreettinen uhka, joka voi synnyttää turvallisuusuhkia. Hauraisissa valtioissa tulojen väheneminen voi myös johtaa levottomuuksiin. IMF nostaa

25 Maailmanpankki 2008: ”Migration and Remittances at the glance”, <http://go.worldbank.org/1KDRoZLEXo>

26 IRIN News 2008: ”WEST AFRICA: Remittances set to fall in 2009”, <http://www.alertnet.org/thenews/newsdesk/IRIN/ob618efcfe44624dof642a2a3a2bbfe.htm>

27 Maailmanpankki 2009: ”Swimming Against the Tide: How Developing Countries are Coping with the Global Crisis”, <http://siteresources.worldbank.org/NEWS/Resources/swimmingagainstthetide-march2009.pdf>

28 Robert Zoellickin puhe Lontoon G20-kokouksen yhteydessä 31.3.2009

29 ILO 2009: ”The financial and economic crisis: A Decent Work response”, 1.3.2009, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_103580.pdf

30 UNCTAD 2009: ”As trade declines from widening Global Crisis, meeting considers effects on Women’s jobs, empowerment”, <http://www.unctad.org/Templates/webflyer.asp?docid=1168&intItemID=1634&lang=1>, 10.3.2009

31 Devarajan, Shanta 2009: ”A sub-prime crisis in the U.S. and infant deaths in Africa”, <http://african.worldbank.org/a-sub-prime-crisis-in-the-us-and-infant-deaths-in-africa>, 12.2.2009

32 Warangkana Rattanasat, Kepa Mekong, huhtikuu 2009

33 Maailmanpankki 2009: ”Swimming Against the Tide: How Developing Countries are Coping with the Global Crisis”, <http://siteresources.worldbank.org/NEWS/Resources/swimmingagainstthetide-march2009.pdf>

Kriisin vaikutukset Nicaraguassa ja Mosambikissa

Talouskriisi näkyy jo Nicaraguassa ja Mosambikissa, kahdessa Suomen kehitys yhteistyön pääkumppanimaassa. Erityisesti Nicaraguassa taantuma iskee kovaa.

Nicaraguan vientiteollisuus on jo joutunut kriisiin kouriin. Toisaalta maa on varautunut kohtaamaan kriisin seuraukset aiempaa paremmin muun muassa kauppataaseen alijäämän pienentymisen ja valuuttavarantojen avulla.

Nicaraguan ulkomaankauppa supistui 27,2 prosenttia tammikuun 2008 ja 2009 välillä. Viennin tyrehtymisestä kärsivät erityisesti hummereiden, kahvin, sokerin ja karjan tuotanto. Maan talous perustuu yksinomaan vientiin ja vain muutamia tuotteita – sisämarkkinat ovat lähes olemattomat.

Kriisi näkyy myös tekstiili- ja kokoonpanoteollisuudessa, joiden vapaatuotantoalueilla työskentelee yli 70 000 työntekijää. Alueen suurin asiakas, yhdysvaltalainen Wal-Mart, on jo pienentänyt tilauksia. Paikallisista yrityksistä 43 prosenttia arvioi voivansa joutua turvautumaan työvoiman vähentämiseen tämän vuoden aikana.

Nicaraguan hallitus aikoo vastata kriisiin panostamalla muun muassa julkisiin investointeihin, sekä yksityisten investointien ja työllisyyden tukemiseen. Myös kansainväliset rahoituslaitokset, kuten Central American Bank for Economic Integration, lisäävät kriisin seurauksena voimakkaasti lainoitustaan.

Mosambikille IMF ennustaa talouskasvun hiipumista vuosina 2009 ja 2010, mutta pudotus ei tule olemaan yhtä dramaattinen kuin joissain muissa kehitysmaissa. Maan pääministeri Luisa Diogo arvioi lokakuussa 2008 kriisin vaikuttavan Mosambikiin vain minimaalisesti, mutta ilmapiiri on hieman yli puolessa vuodessa kääntynyt pessimistisemmäksi.

Molempien maiden tulevaisuus riippuu vahvasti avunantajista. Mosambikin budjetista yli 50 prosenttia on kehitysapua. Nicaraguan julkisista investoinneista avulla rahoitetaan 75 prosenttia.

LÄHDE: RENE HOOKER JA TONI SANDELL / KEPA NICARAGUA, ESA SALMINEN / KEPA MOSAMBIK

esiin esimerkeiksi Burundin, Guinea-Bissaun ja Liberian tilanteen.³⁴

Ilmastopu karkaa kauemmas

Vuosi 2009 huipentuu Kööpenhaminassa joulukuussa järjestettävään YK:n ilmastohuippukokoukseen, jossa pitäisi päättää Kioton sopimusta kattavammasa uudesta sopimuksesta. Ilmastot ja talouskriisien ratkaisut kytkeytyvät vahvasti toisiinsa. Usean Euroopan maan johtajat ovat jo ehdottaneet, että ilmastotavoitteita löyhennettäisiin finanssikriisin vuoksi.

Reaktio on epälooginen. Nicholas Sternin vuonna 2006 ilmestyneen raportin jälkeen on yleisesti tunnustettu, että toimettomuus ilmastomuutoksen edessä tulee paljon kalliimmaksi kuin muutoksen aktiivinen torjunta.³⁵ Finanssikriisi ei ole muuttanut tätä faktaa.

³⁴ IMF 2009: "Impact of the Global Financial Crisis on Sub-Saharan Africa", IMF African Department

³⁵ Stern, Nicolas (2007): "The Economics of Climate Change: The Stern Review" http://www.hm-treasury.gov.uk/sternreview_index.htm

Ilmastopolitiikan höllentyminen vahingoittaisi erityisesti kehitysmaita. Tropiikissa ilmastomuutos vaikeuttaa ravinnontuotantoa, vähentää makean veden riittävyyttä sekä lisää tartuntatautien leviämistä.³⁶ Köyhillä valtioilla ja yhteisöillä on vähän resursseja sopeutua näihin muutoksiin.

Jos hiilidioksidipitoisuudet kaksinkertaistuvat, voi nälänhätä IPCC:n mukaan koskettaa 60-350 miljoonaa ihmistä enemmän kuin nykyään. Aliravittuja on maailmassa uusimpien lukujen mukaan jo 967 miljoonaa.³⁷

Ilmastomuutoksen torjuntaa käsitellään tänä vuonna ennen kaikkea heinäkuun G8-kokouksessa ja joulukuussa Kööpenhaminan huippukokouksessa. Kehitysmaiden saaminen mukaan ilmastotalkoisiin edellyttää molemminpuolista luottamusta. Sen ensimmäinen testi on tapa, jolla talouskriisin ratkaisusta päätetään.

³⁶ Hallitustenvälinen ilmastopaneeli IPCC (2007): neljäs arviointiraportti <http://www.ipcc.ch>

³⁷ FAO (2009) *The State of Food Insecurity in the World 2008* <http://www.fao.org/docrep/011/i0291e/i0291e00.htm>

Täsmäratkaisuja talousongelmiin

Suomen hallitusohjelman ja kehityspoliittisen ohjelman puitteissa voidaan ajaa monia kehitykselle välttämättömiä uudistuksia. Molemmissa ohjelmissa linjataan esimerkiksi, että Suomi tulee olemaan aktiivinen uusista rahoituslähteistä käytävässä keskustelussa. Aktivoitumisen aika on nyt.

Lyhyellä aikavälillä erityisen tärkeää on turvata myös riittävä, lahjaluonteinen ja nopea hätäapu kriisiin vastaamiseksi. Teollisuusmaiden tähänastiset apulupaukset köyhimmille maille ovat olleet vain murto-osa yksittäisten suurten pankkien pelastuspaketeista.

Avoimuutta pääomavirtoihin

Maailmantalouden läpinäkyvyyttä tulee parantaa niin, että kansainvälisiä rahavirtoja voidaan seurata. Taluskriisi havahdutti maailman johtajat huomaamaan ongelman, kun ilmeni, että moni länsimainen kriisipankki oli piilottanut riskisijoituksiaan veroparatiiseihin. Aihe olikin G20-kokouksen asialistalla ja ongelman ratkaiseminen on maailman maiden enemmistön etu.

Läpinäkyvyyden puute on mahdollistanut myös kehitysmaista lähtevät laittomat rahavirrat. **Ne ovat kasvaneet vuosina 2002–2006 merkittävästi, keskimäärin 18,2 prosentin vuosivauhdilla.**³⁸ Kyse on varoista, jotka on joko ansaittu, siirretty tai käytetty jonkun maan lakien vastaisesti.

Noin kaksi kolmasosaa näistä rahavirroista koostuu monikansallisten yritysten veronkierron ja hieman alle kolmannes järjestäytyneestä rikollisuudesta. Kehitysmaiden hallinnon korruptiosta puhutaan eniten, mutta sen osuus kokonaisuudesta on vain muutamia prosentteja.

Kehitysyhteistyöjärjestö ChristianAid arvioi vuonna 2008, että kehitysmaiden veromenetykset yritysten veronkierron kautta ovat 160 miljardia dollaria vuodessa.³⁹ Oxfam-järjestö laski puoles-

³⁸ Global Financial Integrity 2009: "Illicit financial flows from developing countries: 2002-2006", <http://www.gfip.org/storage/gfip/executive%20-%20ofinal%20version%201-5-09.pdf>

³⁹ ChristianAid 2008: "Death and taxes: The true toll of tax dodging", [taan maaliskuussa 2009, että yksityishenkilöiden veroparatiisisijoitukset aiheuttavat kehitykselle vuosittain 64–124 miljardin dollarin veromenetykset.⁴⁰](http://www.christianaid.org.uk/images/deat-</p></div><div data-bbox=)

Kaiken kaikkiaan kehitysmaista siirtyy joka vuosi arviolta 850–1000 miljardia dollaria laittomasti länsimaihin ja veroparatiiseihin.⁴¹ Vertailun vuoksi: OECD-maiden kehitysyhteistyömäärärahat olivat vuonna 2008 noin 120 miljardia dollaria eli jopa yli kahdeksan kertaa laiton pääomapakoa vähemmän.

Ongelmaan puuttuminen on köyhyyden vähentämisen kannalta ajankohtaisempaa kuin koskaan aikaisemmin, koska vientitulot, siirtotyöläisten rahalahetykset, ulkomaiset investoinnit ja kehitysapu supistuvat samaan aikaan rajusti. Pääomapaon hillitseminen auttaisi kehitysmaita keräämään itse hyvinvointinsa parantamiseen tarvittavat verotulot ja luomaan yksityissektorin kehittymisen vaatimat olosuhteet.

Laittomaan pääomapakoon ja veroparatiiseihin voidaan puuttua useammalla tavalla. G20-kokouksen jälkeen päähuomio on ollut veroparatiisien mustan listan päivittämisessä ja laajentamisessa. Musta lista voi toimia, jos se kattaa kaikki korkea pankkisalaisuutta tarjoavat valtiot ja jos siihen yhdistetään riittävät sanktiot, mukaan lukien haittaverotus pankkisalaisuusmaille ja niiden käyttäjille.

Tärkeä askel eteenpäin olisi aiheeseen liittyvän tutkimuksen teettäminen ja rahoittaminen. Tähän asti laittoman pääomapaon tutkiminen on jäänyt pääosin ajatushautomoiden ja kehitysjärjestöjen vastuulle. Suomen tulee liittyä aiheesta käsittelevään työryhmään yli 50 maan *Leading Group on Solidarity Levies to Fund Development* -ryhmässä ja rahoittaa ryhmän tutkimusta aiheesta.

Maailmanpankki ja IMF eivät ole reagoineet jatkuvasti kasvavaan ongelmaan ennen kuin aivan viime aikoina. Norja tilasi ja rahoitti vuonna 2007 Maailmanpankilta tutkimuksen kehitysmaista lähtevästä laittomasta pääomapaosta. Maailmanpankki ilmoitti viimein maaliskuun puolessavälissä 2009 ryhtyvänsä työhön. Tämä on hyvä alku ongelmaan puuttumiseksi, mutta ei yksin riitä.

handtaxes.pdf

⁴⁰ Oxfam 2009: "Tax haven crackdown could deliver \$120bn a year to fight poverty", <http://www.oxfam.org/pressroom/pressrelease/2009-03-13/tax-haven-could-deliver-120bn-year-fight-poverty>, 13.3.2009

⁴¹ Global Financial Integrity 2009: "Illicit financial flows from developing countries: 2002-2006", <http://www.gfip.org/storage/gfip/executive%20-%20ofinal%20version%201-5-09.pdf>

G20-kokous jätti paljon avoimeksi

Taluskriisiä käsitellään kansainvälisesti monella foorumilla. Niistä vaikutusvaltaisimmaksi on vuoden aikana noussut G20-ryhmä.

G20 kokoontui ensimmäisen kerran valtionpäämiestasolla marraskuussa 2008, mutta merkittävimmät päätökset tehtiin huhtikuun 2009 kokouksessa Lontoossa. Seuraava G20-kokous tullaan järjestämään syyskuussa 2009 New Yorkissa. Rikkaiden teollisuusmaiden G8-ryhmä kokoontuu heinäkuussa Italian Sardiiniassa, mutta tapaamisen asialista tulee painottumaan enemmän ilmastokysymyksiin. Huhtikuun 2009 G20-kokous päätti aloittaa 1100 miljardin dollarin globaalien elvytysohjelman.

Kaikista köyhimmille maille on G20-lupausten pohjalta odotettavissa vuonna 2009 vain 12 miljardia dollaria uutta rahoitusta. Tästä iso osa on lainaa. Kokonaisuudessaan köyhimmille kehitysmaille on luvassa näillä näkymin 20 miljardia dollaria. Vertailun vuoksi: esimerkiksi Bank of Americanin pelastusohjelman hinnaksi tuli 142 miljardia dollaria ja Citigroup-pankin pelastamiseen kului 280 miljardia.¹

Samaan aikaan kehitysmaiden yhteenlaskettu rahoitusvaje nousee tänä vuonna ainakin 216 miljardiin dollariin. Jos rakenteellisia uudistuksia ei saada etenemään, voi vaje pahimmassa tapauksessa kohota jopa 1000 miljardiin. Akuutti velkakriisi uhkaa, eikä G20-kokous antanut mitään työkaluja sen ratkaisun.

Kehitysnäkökulmasta muut merkittävimmät huhtikuun G20-kokouksen päätökset liittyivät IMF:n resurssien merkittävään lisäämiseen ja rahoituslaitosten hallintouudistuksiin sekä veroparatiiseihin ja laittomiin rahavirtoihin.

G20-kokouksessa päätettiin puuttua laittomiin rahavirtoihin lisäämällä kahdenvälisiä tiedonvaihtosopimuksia veroparatiisien ja muiden maiden välillä. Sopimuksia on pyritty lisäämään jo kymmenen vuotta, mutta ne eivät ole toimineet. Lisäksi laittomista rahavirroista suhteellisesti eniten kärsivät kehitysmaat eivät sopimuksia ole pysyneet neuvottelemaan.

Rahoituslaitoksia G20-kokous kehotti hallintouudistuksiin. Maailmanpankin ja IMF:n kevätkokouksissa nämä uudistukset eivät kuitenkaan edenneet (katso sivu 7).

G20-kokouksessa päätetty IMF:n kultavarojen myynti kehitysmaiden auttamiseksi joutui myös vastuuleen, kun muun muassa Pohjoismaat asettuivat vastustamaan sitä. Perusteena vastustukselle oli se, että lahjamoitoisen avun myöntäminen nostaisi IMF:n apuun turvautuneiden Latvian ja Islannin korkoja, kun IMF:n hallinnollisiin kustannuksiin jäisi vähemmän rahaa. Tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa, sillä IMF:n korkotasoa ei säädetä hallinnollisten kustannusten perusteella, vaan poliittisella päätöksellä.²

¹ <http://www.propublica.org/special/government-bailouts>

² Eurodad 2009: "Finance ministers in Washington fail to deliver on G20 promises", 27.4.2009, <http://www.eurodad.org/whatsnew/articles.aspx?id=3603>

G20-maat

Argentina, Australia, Brasilia, Etelä-Afrikka, Etelä-Korea, Indonesia, Intia, Italia, Iso-Britannia, Japani, Kanada, Kiina, Meksiko, Ranska, Saksa, Saudi-Arabia, Turkki ja Yhdysvallat sekä Euroopan unioni.

Vähiten kehittyneillä mailla ei ole edustusta ryhmässä.

Kansainvälistä yhteistyötä ja kehitysmaiden osallistumista voidaan lisätä vahvistamalla YK:n verokomitean asemaa. Tällä hetkellä veroasioista päätetään ensisijaisesti rikkaiden maiden OECD:ssä. Aihe oli yksi keskeisimmistä kiistakysymyksistä YK:n kehitysrahoitushuippukokouksessa Dohassa joulukuussa 2008. Tuolloin sovittiin asian selvittämisestä. Suomen tulee ajaa aloitetta aktiivisesti eteenpäin.

Kehitysmaiden asemaa ei kohenneta kahdenvälisillä tiedonvaihtosopimuksilla veroparatiisien kanssa, sillä köyhimmät maat eivät pysty sopimuksia neuvottelemaan tai sovelta- maan. EU:n ja joidenkin muiden maiden jo käyt- tämän automaattisen tiedonvaihdon laajenta- miselle tulisi antaa vahva poliittinen tuki.

Lisäksi tarvittaisiin nykyistä avoimemmat kirjanpitosäännöt suuryrityksille. Maakohtai- nen kirjanpito paljastaisi yritysten tulot ja me- not kussakin tytäryhtiössä, kun tällä hetkellä rahavirrat raportoidaan vain koko konsernin ta- solla tai alueellisesti.

Nykyiset kirjanpitosäännöt ovat antaneet yrityksille mahdollisuuden kirjata kulujaan ta- seiden ulkopuolelle veroparatiisiyhtiöihin. Pii- loon jäävät liiketoimet voivat johtaa esimerkiksi isoihin ja yllättäviin konkursseihin. Kehitysmai- le ongelma näkyy laittoman pääomapaon viemi-nä verotuloina. Kehitysmaiden ääni täytyy saada kuulumaan kansainvälisistä kirjanpitosäännöis- tä päätettäessä.

Tällä hetkellä kirjanpitosääntöjä suunnitte- lee USA:n Delawaren veroparatiisiosavaltioon yhtiöksi rekisteröity International Accounting Standards Board -järjestö. Sen omistaa maail- man neljä suurinta tilintarkastusyhtiötä. Pää- täntävaltaa kirjanpidon säännöistä sopimisessa ja kansainvälisissä veroasioissa tulee siirtää YK- järjestelmälle ja sen verokomitealle.

Taluskriisi on ajanut monia veroparatiiseja tekemään verosopimuksia muiden maiden kans- sa tietojen vaihdosta rikostapauksissa. Verosopi- mukset eivät kuitenkaan ratkaise ongelmaa, sillä niiden käyttöön tarvitaan vahva epäily jo tapah- tuneesta rikoksesta. Pidemmällä aikavälillä rat- kaisu olisi sijoituksia koskevan automaattisen tiedonvaihdon kehittäminen ja laajentaminen eri valtioiden välillä.

Vakautta valuutanvaihtoverolla

”Vaikkeasta tilanteesta ei voida selvittää kuluneilla ratkaisulla, vaan tarvitaan uutta ajattelua. Monia innovatiivisia ratkaisuja on tarjolla, kuten valuutanvaihtovero”

– YK:n kauppa- ja kehitysjärjestö
UNCTAD:n lehdistötiedote 7.3.2009

Kehitysmaat joutuvat tällä hetkellä pitämään valtavia valuuttavarantoja voidakseen suojata omia valuuttojaan keinottelulta. Valtaosin dol- larimääräisten varantojen kartuttaminen mah- dollisesti osaltaan kriisiä edeltäneen hölläkätisen lainaustoiminnan Yhdysvalloissa. **Markkinoita säätelevällä valuutanvaihtoverolla voitaisiin vakauttaa maailmantaloutta ja vapauttaa osa kehitysmaiden valuuttavarannoista tärkeäm- piin käyttökohteisiin.**⁴²

Suomessa noin 70 kansanedustajaa allekir- joitti toukokuussa 2009 toimenpidealoitteen valuutanvaihtoveron edistämiseksi. Mukana oli edustajia sekä hallitus- että oppositiopuolueista. Myös Maailmanpankin entisen pääekonomisti Joseph Stiglitzin johtama YK:n alainen talous- kriisikomissio esitti globaalien verojen käyttöön- ottoa.

Valuutanvaihtoverosta on olemassa monia malleja. Osa malleista keräisi ”vain” rahoitusta kehitysyhteistyöhön, osa pyrkii myös vähentä- mään markkinoiden toiminnalle ja erityisesti haavoittuville kehitysmaille haitallista lyhyt- aikaista keinottelua. Taluskriisi on osoittanut, että markkinoita ohjaava valuutanvaihtovero on ajankohtaisempi kuin koskaan. Toisin kuin yleisesti uskotaan, veron ei tarvitse olla maail- manlaajuinen toimiakseen.

Paljon huomiota saanut ekonomisti Paul Berndt Spahnin malli pyrkii vakauttamistavoit- teeseen.⁴³ **Belgiassa on jo säädetty Spahnin mal- liin pohjautuva laki valuutanvaihtoverosta.** Mallissa päivittäistä valuuttakauppaa verotet- taisiin hyvin pienellä prosentilla, mutta haitallista lyhytaikaista markkinaspekulaatiota verotet- taisiin huomattavasti korkeammin. Näin veron vaikutukset rahoitusmarkkinoiden päivittäiselle toiminnalle jäisivät pieniksi, mutta vähän reaali- taloudellista hyötyä tuovaa spekulaatiota saatai- siin hillittyä tehokkaasti.

⁴² Kepa 2008: ”Kehitysrahoituksen uudet muodot”

⁴³ Spahn, Paul Bernd 2002: ”On the Feasibility of a Tax on Foreign Exchange Transactions”, Saksan kehitysyhteistyömi- nisteriön tilaama raportti, <http://www.wiwi.uni-frankfurt.de/professoren/spahn/tobintax/>

Veroparatiisien musta lista ei riitä

Huhtikuun G20-kokous ja sitä edeltänyt valmistelutyö ajoi OECD:n päivittämään alunperin vuosituhanen alkupuolella esitellyn veroparatiisien mustan listan. Oikeastaan listoja oli kolme: järjestö jakoi korkean pankkisalaisuuden maat mustiin, harmaisiin ja valkoisiin.

Noin 70 veroparatiisista listoille päätyi yhteensä vain alle 40. Mustalle ja harmaalle listalle otettiin pelkästään keskituloisia ja kehitysmaita. Monia tärkeitä maita tai alueita jäi kokonaan pois, osin poliittisista syistä. Esimerkkejä ovat Hongkong, Macau ja kanaalisaaret Jersey, Guernsey sekä Man-saari. Usea valtio on jo hankkinut itsensä pois listalta.

Monet Euroopan ja Yhdysvaltojen merkittävät pankkisalaisuusalueet pääsivät OECD:n aloitteessa helpolla. Tilannetta kuvasi hyvin OECD:n pääsihteerin Angel Gurrían kirje veroparatiisimaa Luxemburgin oikeusministerille. Gurría totesi kirjeessä, että ”voin vakuuttaa, ettei OECD ole kehittämässä uusia kriteerejä veroparatiiseille. [...] OECD:n näkökulmasta yksikään jäsenistämme ei ole veroparatiisi.”⁴⁴

OECD ei ole riittävän edustava foorumi käsittelemään kehitysmaihin pahiten kohdistuvaa veroparatiisiongelmia. Kyse on poliittisista päätöksistä. Ensi askel olisi lisätä YK:n verokomitean valtaa ja resursseja.

Veroparatiisien lista huhtikuussa 2009

Mustan listan maat:

Costa Rica, Malesia, Filippiinit, Uruguay.

Harmaan listan maat:

Anguilla, Antigua ja Barbuda, Aruba, Bahama-saaret, Barbados, Brittiläiset Neitsytsaaret, Caymansaaret, Dominica, Grenada, Montserrat, Alankomaiden Antillit, St. Kitts ja Nevis, St. Lucia, St. Vincent ja Grenadiinit sekä Turks- ja Caicos-saaret.

Valkoisen listan maat:

Andorra, Itävalta, Bahrain, Belgia, Belize, Bermuda, Brunei, Chile, Cookinsaaret, Gibraltar, Guatemala, Liberia, Liechtenstein, Luxemburg, Marshallsaaret, Monaco, Nauru, Niue, Panama, Samoa, San Marino, Singapore, Sveitsi ja Vanuatu.

⁴⁴ Angel Gurrían kirje Luc Friedenille, päivätty 13.3.2009, http://www.gouvernement.lu/salle_presse/communiqués/2009/04-avril/03-frieden-ocde/lettre.pdf

Vuonna 2008 valuutanvaihtoverosta esitettiin malli, joka verottaisi tavallisen valuutakaupan lisäksi myös osakekauppaa sekä näihin liittyviä johdannaisia. Paremman suomennoksen puuttuessa mallia voisi kutsua yleiseksi rahoitusmarkkinaveroksi. Vero voitaisiin toteuttaa kahdessa vaiheessa.

Ensimmäisessä vaiheessa sen piiriin otettaisiin virallisten kauppapaikkojen kautta tapahtuva kaupankäynti valuutoilla ja osakkeilla sekä niiden johdannaiskauppa. Toisessa vaiheessa mukaan otettaisiin myös niin sanottu over the counter -kauppa, jota käydään virallisten markkinapaikkojen ulkopuolella.⁴⁵

Veron toteutuksessa avainasemassa olisivat Frankfurtin ja Lontoon rahoituskeskukset. Käytännössä Frankfurtin ja Lontoon käyttäjäkunta kattaa koko EU:n alueen, ja siksi pelkästään näissä kahdessa rahoituskeskuksessa toteutettava vero riittäisi jo yksin hyvin pitkälle.

Rahoitusmarkkinoiden säätely kuntoon

Taluskriisi on herättänyt paljon keskustelua kansainvälisen talouden instituutioiden asemasta.

Kansainvälistä rahoitusjärjestelmää valvovat instituutiot ovat epäonnistuneet kriisin tunnistamisessa ja siihen puuttumisessa. Kriisi onkin mahdollisuus ajaa läpi merkittäviä uudistuksia näissä järjestöissä. Kehitysmaat ovat olleet selvästi aliedustettuina IMF:ssä ja kehitys-pankeissa.

Tähänastiset uudistukset ovat jääneet pieniksi. IMF:n lisäksi maailman rahoitusmarkkinoita säätelee suuri joukko erilaisia komiteoita ja järjestöjä, joista iso osa perustuu markkinoiden itsesäätelyyn. Näitä ovat muun muassa Committee on the Global Financial System, Financial Stability Forum, Basle Committee ja Irving Fisher Committee. Rahoitusmarkkinoiden eri osien valvonnasta vastaavien komiteoiden välillä on hyvin vähän koordinaatiota tai valtioiden ohjausta. Koska komiteat perustuvat yleensä yritysten itsesäätelyyn, kehitysmailla ei ole komiteoissa edustusta.

Yritysten ja valtioiden sijoituskelpoisuutta arvioivat kansainväliset luottoluokituslaitokset ovat joutuneet kovan kritiikin kohteeksi. Myös

⁴⁵ Schulmeister, Stephan 2008: ”A General Financial Transaction Tax: Source of Finance and Enhancement of Financial Stability”, <http://www.greens-efa.org/cms/default/dok-bin/231/231075.pdf>

kehitysmaiden lainansaanti riippuu vahvasti luottoluokituslaitosten antamista arvioista. Maailman neljällä suurella luottoluokitusyriyksellä on suuri valta vaikuttaa siihen, kenelle lainaa annetaan – ja millä ehdoilla.

Kauppaneuvotteluissa teollisuusmaat ovat taivutelleet kehitysmaita luottamaan ulkomaankauppaan ja talouden vapauttamiseen hyvinvoinnin lähteenä. Myös Maailmanpankki ja Kansainvälinen valuuttarahasto ovat vaatineet kaupan vapauttamista lainojensa ehtona.

Esimerkiksi Maailmanpankin oma evaluatiotoimisto on kuitenkin todennut pankin olleen liian optimistinen kaupan vapauttamisen hyödyistä ja epäonnistunut kauppapolitiikan köyhyysvaikutusten analysoimisessa.⁴⁶ **Kaupan vapauttaminen lisää kansainvälisten taloussuhdanteiden vaikutuksia kehitysmaihin.** Kehitysmaiden ja köyhien ihmisten kyky sopeutua kansainvälisiin taantumiin on kuitenkin lähes olematon.

On siis aika uudistaa kansainvälistä kauppapolitiikkaa. Kehitysmailla tulee antaa aikaa kehittää kilpailukykyään ja sosiaalisia turvaverkkojaan ennen kaupan vapauttamista.

Velkaongelmaan kestävin ratkaisu olisi kansainvälinen velkasovittelumekanismi ja kestävämmän perustein myönnettyjen velkojen mitätöinti (katso sivu 7).

SUOMEN TULEE

- ▶ pitää esillä laittomiin rahavirtoihin puuttumista ja valuuttanvaihtoveroa YK:ssa, rahoituslaitoksissa ja muilla kansainvälisillä foorumeilla
- ▶ pitää aiheita esillä myös yli 50 maan Leading Group on Solidarity Levies to Fund Development -ryhmässä ja liittyä täysjäseneksi sen alaiseen laittomia rahavirtoja käsittelevään työryhmään
- ▶ ajaa kehitysmaiden kaipaamia ratkaisuja velkaongelmaan sekä kauppa- ja rahoituspolitiikkaan.

⁴⁶ Maailmanpankin evaluointiryhmä 2006: "Assessing World Bank support for trade, 1987–2004", <http://go.worldbank.org/7QIoS4WU00>

Talouskriisin globaalit ratkaisut

- mitä Suomi voi tehdä?

Ajankohtaiskatsauksessa esitellään rahoitusmarkkinakriisin ja sitä seuranneen globaalien taantumien vaikutuksia kehitysmaihin. Samalla tehdään suosituksia poliittisista päätöksistä, joita Suomikin voi ajaa, kriisin hillitsemiseksi ja uusien ehkäisemiseksi.

Kehitysnäkökulmasta tärkeimmät aloitteet ovat puuttuminen veroparatiiseihin sekä markkinoita säätelevän valuutanvaihtoveron käyttöönotto. Toimet toisivat vakautta talouteen ja antaisivat kehitysmailla mahdollisuuden nousta omin avuin köyhyydestä.

Kepan ajankohtaiskatsaukset

Kepan ajankohtaiskatsaukset -sarja tarttuu ajankohtaisiin kehityskysymyksiin. Katsaukset taustoittavat ja antavat uusia näkökulmia julkiseen keskusteluun nousseisiin aiheisiin. Niissä esitetään myös suosituksia poliittisista ratkaisuista köyhyyden vähentämiseksi ja ihmisoikeuksien vahvistamiseksi. Katsaukset käsittelevät muun muassa kehitysyhteistyötä, kansainvälistä kauppapolitiikkaa ja muita globaaleja teemoja.

Katsaukset löytyvät Kepan verkkosivuilta osoitteesta:
www.kepa.fi/ajankohtaiskatsaukset

